

УДК 340.13

ФУРАШЕВ В.М., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, доцент

ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Про удосконалення нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, національна безпека, інформаційне суспільство.

Аннотация. Об усовершенствовании нормативно-правового обеспечения информационной безопасности.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, национальная безопасность, информационное общество.

Summary. On improvement of regulatory support of information security.

Keywords: information, information security, national security, informational society.

Постановка проблеми. За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різневекторних національних інтересів держав стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають змогу державам реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили, послабити або завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів [1]. У цьому контексті сьогодні продовжує залишатися багато питань до вирішення проблеми нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки як комплексу політичних, соціальних, економічних та інформаційних відносин разом з організаційно-адміністративними та техніко-технологічними заходами.

Метою статті є дослідження та розробка пропозицій щодо подальшого удосконалення нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки.

Виклад основних положень. У національному нормативно-правовому просторі словосполучення “інформаційна безпека” вперше з’явилося у 1992 році в Указі Президента України “Про затвердження складу Консультативно-експертної групи по підготовці концепції національної безпеки України” [2], а точніше, у “Витягу з протоколу засідань Комісії при Президенті України по підготовці пропозицій про статус, порядок діяльності і структуру Ради національної безпеки”, який є невід’ємною частиною цього указу. Це словосполучення було застосоване як назва одного з основних напрямів концепції національної безпеки України.

В Конституції України [3], в статті 17, на п’ятому році існування незалежної України вперше на законодавчому рівні, тим більше – на найвищому законодавчому рівні, було застосоване поняття “інформаційна безпека” у контексті, що “захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу”. Таким чином, словосполучення “інформаційна безпека” стало нормативно-правовим поняттям, причому, поняттям конституційним.

Другий раз поняття “інформаційна безпека” на нормативно-правовому рівні було застосоване в Указі Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року “Про невідкладні заходи щодо впорядкування

системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин” [4]. Цим указом Президент України вимагав від Кабінету Міністрів України, зокрема, “для здійснення поступового переходу до централізованої структури державного управління процесами інформатизації державних органів, розбудови спеціальних телекомунікаційних систем, спеціальних інформаційних систем і ресурсів, забезпечення інформаційної безпеки (виділено автором) та формування національної інформаційної інфраструктури подати у двомісячний строк пропозиції щодо реформування системи державного управління цими процесами” та “проаналізувати у двомісячний строк рівень захисту державних інформаційних ресурсів та інформаційного середовища, систем зв'язку і телекомунікацій, комп'ютерних інформаційних систем та здійснити необхідні заходи для створення національної інфраструктури інформаційної безпеки”.

Потім поняття “інформаційна безпека” знайшло відображення у шостому абзаці пункту 2 постановчої частини постанови Верховної Ради України [5], присвяченої підсумкам парламентських слухань “Інформаційна політика України: стан і перспективи”, у контексті урахування висловлених у ході парламентських слухань критичних оцінок, зауважень, пропозицій та побажань Кабінету Міністрів України, іншим органам державної влади та органам місцевого самоврядування додатково спрямувати зусилля на “запровадження нових комп'ютерно-інформаційних систем та технологій комунікацій зв'язку на підставі всебічної експертної оцінки їх перспективності, розрахунків економічного і соціального ефекту, чіткого законодавчого регулювання за вимогами інформаційного суверенітету та **інформаційної безпеки України**, недопущення реалізації суто корисливих інтересів певних юридичних і фізичних осіб під виглядом використання досягнень науково-технічного прогресу”.

Наступний раз поняття “інформаційна безпека” на нормативно-правовому рівні знаходимо в Указі Президента України [6], яким вводилось у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України”. В цьому указі Президента України визнавався незадовільним стан виконання Кабінетом Міністрів України цілого ряду указів Президента України, в тому числі й у сфері забезпечення інформаційної безпеки, про що йшлося вище. Президент України цим указом зобов'язав Кабінет Міністрів України у двомісячний строк “подати на розгляд Верховної Ради України проект Концепції національної інформаційної політики та інформаційної безпеки України” (абзац перший п. 2 Указу) та “розробити заходи щодо оптимізації системи державних органів, які реалізують інформаційну політику, забезпечивши чітке розмежування повноважень і налагодження їх взаємодії та координації, створення організаційної структури системи забезпечення інформаційної безпеки” (абзац другий п. 2 Указу). Крім цього, Президент України запропонував (п. 10 Указу) “утворити Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, на яку покласти функції координації виконання заходів щодо забезпечення формування і захисту національного інформаційного простору, безпеки у цій сфері, розроблення і підготовки проектів відповідних нормативно-правових актів”.

Наприкінці 2005 року у Верховній Раді України пройшли парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні. У рекомендаціях цих слухань, які були схвалені постановою Верховної Ради України [7], йдеться, зокрема, що “удосконалення засобів інформаційної безпеки в умовах широкого використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій” слід вважати однією з основних

стратегічних цілей розвитку в Україні інформаційного суспільства, а забезпечення інформаційної безпеки – визначити стратегічним напрямом забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні (розділ 6 Рекомендацій з адресним переліком конкретних пропозицій).

12 лютого 2007 року Президент України своїм Указом [8] затверджує Стратегію національної безпеки України (на даний час вона ще чинна, але вже переглядається). Ця Стратегія вимагає *“забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства”*.

21 березня 2008 року Рада національної безпеки і оборони України присвятила своє засідання цілеспрямовано розгляду стану забезпечення інформаційної безпеки держави та прийняла рішення “Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України”, яке 23 квітня ц. р. ввів у дію своїм указом Президент України [9]. З точки зору забезпечення інформаційної безпеки держави це дуже важливе рішення. Але необхідно акцентувати увагу на абзаці третьому п. 5 цього рішення, а саме: *“організувати підготовку проекту Доктрини інформаційної безпеки України і подати його у шестимісячний строк на затвердження Президентові України”*.

8 липня 2009 року Президент України своїм указом [1] нарешті затверджує Доктрину інформаційної безпеки України, яка визначає, що *“інформаційна безпека є невід’ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки”*. Також ця Доктрина визначає основні засади інформаційної безпеки, роль і місце інформаційної безпеки в системі забезпечення національної безпеки держави, а також реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України. Окрім цього, згадана доктрина визначає напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України.

Детальніший аналіз чинної на даний час Доктрини інформаційної безпеки України є предметом розгляду дещо інших аспектів питання інформаційної безпеки, що буде зроблено як у цій роботі, так і в інших, але необхідно зауважити, що цей документ не надав будь-якого визначення поняттю “інформаційна безпека”. Дана доктрина лише опосередковано через окреслення основних засад, життєво важливих інтересів в інформаційній сфері, реальних та потенційних загроз та напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки надає можливість кожному робити своє, особисте, бачення визначення цього поняття.

Необхідно також підкреслити, що наведені вище нормативно-правові акти [2 – 9], які застосовували поняття “інформаційна безпека”, не мали навіть опосередкованого натяку на його визначення.

Аналіз чинних законів України та інших нормативно-правових актів [11 – 50], які мають безпосереднє відношення до встановлення, розвитку інформаційних відносин та регулювання у цій сфері, показує повну **відсутність застосування поняття “інформаційна безпека”**.

На початку 2007 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [10], в якому вперше на законодавчому рівні запропоновано визначення поняття “інформаційна безпека”. Згідно з цим законом України *“інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування*

інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації” (абзац другий розділу 13).

Наскільки запропоноване визначення відповідає суті (природі) поняття “інформаційна безпека” – спробуємо розібратись.

Ключовим словом у словосполученні “інформаційна безпека” є “інформаційна”, тобто “безпека інформації” або “безпека від інформації” залежно від об’єкта дослідження.

У разі досліджень інформаційних відносин з точки зору інформації як об’єкта досліджень, а інших учасників цих відносин – як суб’єктів, на думку автора, правомірним є застосування словосполучення “безпека інформації”. І навпаки, коли об’єктом досліджень інформаційних відносин виступає людина, суспільство, держава, то коректнішим є застосування словосполучення “безпека від інформації”. Це особистий погляд автора.

Але у будь-якому випадку стріжнем розуміння сутності поняття “інформаційна безпека” є розуміння сутності поняття “інформація”.

Взагалі людство існує у суцільному інформаційному просторі, в якому кожна жива істота є інформаційною системою – елементарною (простою) або більш розвинутою (складною) та одночасно є джерелом і користувачем інформації. Навіть неживі суб’єкти природи, навколишнього середовища є джерелами інформації.

Найскладнішою інформаційною системою в сучасному світі є саме людина. Отримання інформації людиною здійснюється через всі чотири органи, якими її наділила природа: зір, слух, відчуття та дотик.

Важливість та цінність інформації, як суспільної, так і особистої, відома людству здавна. В епоху виникнення людства питання наявності або відсутності необхідної інформації було еквівалентом питання “жити або померти”. Тому з давніх часів зусилля людини, племені, суспільства концентрувалися, з одного боку, на отриманні необхідної інформації у будь-який спосіб, а з другого – на недопущенні витоку цієї інформації.

З розвитком людства, появою писемності шляхи та засоби як отримання, так і збереження інформації постійно розвивалися та вдосконалювалися. Але в центрі цих процесів знаходилась інформація.

Ситуація почала змінюватись принципово з появою нових засобів комунікацій – телефонізації, радіомовлення, телебачення, засобів обчислювальної техніки, інформаційно-комунікаційних технологій. Роль інформації у суспільному житті почала суттєво змінюватися в бік стрімкого зростання її значення. Інформація перестає бути доступною лише для визначеного кола адресатів, зі всіма наслідками, що витікають з цього. Вона стає доступнішою, глибше проникає у свідомість як конкретної людини, групи людей, так і цілого суспільства.

В цьому криється як позитив, так і негатив у розвитку людини й всього суспільства. Найгірше те, що інформація починає впливати на людину на рівні не тільки свідомості, а й підсвідомості, тобто попри її волю. Інформація починає здійснювати домінуючий вплив на свідомість, поведінку людини та, відповідно, на суспільство в цілому.

Виходячи з наведеного, з природи поняття “інформація” не можна надати коректного та всеохоплюючого визначення. Саме тому на законодавчому рівні майже всі високорозвинуті країни відмовилися від надання чіткого визначення поняття “інформація”.

На національному рівні основоположним нормативно-правовим документом, що визначає систему інформаційних відносин, є Закон України “Про інформацію”.

Закон України “Про інформацію” в редакції 1992 року [12] під поняттям “інформація” *“розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі”*.

У Законі України “Про інформацію” в редакції 2001 року [13] вказано, що *“інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді”* (стаття 1). Звернемо увагу на те, що це – вже законодавче визначення цього поняття. Аналогічне визначення надається також у статті 200 Цивільного кодексу України [34].

Закон України “Про захист економічної конкуренції” [30] надає подібне, але більш розширене визначення поняття “інформація”, а саме: *“інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп’ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості”*.

Закон України “Про телекомунікації” [37] поняття “інформація” визначає вже наступним чином: *“інформація – відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб”*.

З проаналізованих автором законів України та інших нормативно-правових актів [1 – 51] визначення поняття “інформація” більше нема.

Водночас у деяких законах України застосовуються та надаються визначення іншим поняттям з основою слова “інформація”, наприклад, “статистична інформація” [15], “науково-технічна інформація” [18], “публічна інформація” [41]. І це не дивно, тому що стаття 17 Закону України “Про інформацію” [12] передбачала наявність галузей інформації: *“Галузі інформації – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності суспільства та держави. Основними галузями інформації є: політична, економічна, духовна, науково-технічна, соціальна, екологічна, міжнародна”*.

Статтею 18 цього Закону визначалися й основні види інформації *“статистична інформація, масова інформація, інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування, правова інформація, інформація про особу, інформація довідково-енциклопедичного характеру, соціологічна інформація”*.

Зазначене не могло не позначитися на питаннях структуризації інших, наступних законів України у сфері інформаційних відносин.

Усучаснений Закон України “Про інформацію” [13] вже не передбачає галузей інформації та поділяє інформацію на види за змістом (стаття 10): *“інформація про фізичну особу, інформація довідково-енциклопедичного характеру, інформація про стан довкілля (екологічна інформація), інформація про товар (роботу, послугу), науково-технічна інформація, податкова інформація, правова інформація, статистична інформація, соціологічна інформація, інші види інформації”*, визначення яких надаються у статтях 11 – 19. Крім цього стаття 20 зазначеного Закону України за порядком доступу поділяє інформацію на *“на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом”*, а стаття 21 уточнює, що *“інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація”*. Аналогічні положення, за винятком поняття “службова інформація”, містилися й у Законі України “Про інформацію” в редакції 1992 року (абзац другий статті 28 та абзац перший статті 30) [12].

Наведене надає, на думку автора, досить чітке уявлення щодо понятійно-категоріального апарату поняття “інформація” у чинному національному нормативно-правовому середовищі.

Щодо визначення понятійно-категоріального апарату у сфері інформаційної безпеки у чинному національному нормативно-правовому середовищі, то до наведеного вище необхідно додати наступне.

Найповніше розуміння спрямованості визначення понятійно-категоріального апарату у сфері інформаційної безпеки у чинному національному нормативно-правовому середовищі надає розділ 3 “Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки України” Доктрини інформаційної безпеки України [9] (внаслідок його важливості – наведемо повністю):

“В інформаційній сфері України вирізняються такі життєво важливі інтереси:

1) особи:

забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації;

недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних;

захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу;

2) суспільства:

збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу;

забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди;

формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства;

3) держави:

недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур;

ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері;

побудова та розвиток інформаційного суспільства;

забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України;

формування позитивного іміджу України;

інтеграція України у світовий інформаційний простір”.

Висновки.

1. Основоположне визначення поняття “інформація” [13] потребує переосмислювання тому, що воно не відповідає сутності цього поняття. Взагалі законодавчі визначення поняття “інформація” не відображають її сутності. Ці визначення мають суто технологічний характер й застосовуються з метою спрощення та зручності подальшої побудови, розвитку та регламентації інформаційних відносин, як у загальному, так і специфічному їх сенсі.

2. Визначення поняття “інформація”, видів інформації мали й поки що мають домінуючий вплив на “дух” та “букву” інших законів України та нормативно-правових актів, які мають відношення до інформаційних відносин.

3. Жодним нормативно-правовим актом, в тому числі нормативно-правовими актами [51 – 53], не передбачається офіційність оприлюднення або посилання на офіційність посилання на нормативно-правові акти, які оприлюднені на офіційних веб-сайтах органів виконавчої влади. Єдино, що встановлює Закон України “Про доступ до

публічної інформації” [41] є те, що доступ до інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації, в т. ч. на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет (стаття 5). Але в цьому законі України застосовано поняття “публічна інформація”, а не “офіційна інформація”. Тобто цю інформацію можна розглядати лише як інформативну.

4. У переважній більшості чинних законодавчих та інших нормативно-правових актах, які спрямовані на встановлення, розвиток та регулювання інформаційних відносин, **не застосовується** поняття “інформаційна безпека”.

5. У законах України та відповідних інших нормативно-правових актах, у яких з тією чи іншою метою згадується поняття “інформаційна безпека”, **не надається** його визначення. Винятком з цього правила є Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [10], у якому **окреслюється** визначення цього поняття. Але наведене у згаданому законі України визначення поняття “інформаційна безпека” з урахуванням спрямованості цього закону та контексту наведеного визначення, не можна вважати його законодавчо визначенням поняттям.

6. Переважна більшість положень законів України та інших нормативно-правових актів [1 – 50], які мають безпосереднє відношення до інформаційних відносин, **спрямовані саме на захист інформації**. Положення **зі спрямованістю на захист людини, суспільства**, а й відповідно, держави від інформації знаходяться у “меншості”.

7. Доктрина інформаційної безпеки України [41] розглядає інформаційну безпеку як складову сукупності політичних, соціальних, економічних та інформаційних відносин разом з організаційно-адміністративними та техніко-технологічними заходами.

Виходячи з наведеного, вважаємо за доцільне:

- у нормативно-правових актах (чинних або проектах цих актів), які мають відношення до формування, розвитку та регулювання інформаційних відносин, уникати надання загального визначення поняття “інформація”, а оперувати поняттями та визначеннями слова “інформація” відповідно до сутності того чи іншого аспекту інформаційних відносин;

- провести фундаментальні дослідження у напрямкі визначення поняття “інформаційна безпека” зі спрямованістю, як це не парадоксально, захисту людини, насамперед суспільства, від інформації;

- провести дослідження по визначенню міри взаємозв’язку понять “інформаційна безпека” та “кібернетична безпека” (“кібербезпека”), яка має досить широке застосування у наукових та професійних колах.

Використана література

1. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 08.07.09 р. № 514/2009 // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 20. – С. 18. – Ст. 677.

2. Про затвердження складу Консультативно-експертної групи по підготовці концепції національної безпеки України : Указ Президента України від 17.02.92 р. № 31-92/рп. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

3. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року “Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин” : Указ Президента України від 21.07.97 р. № 663/97 // Урядовий кур’єр від 24.07.1997.

5. Про підсумки парламентських слухань “Інформаційна політика України: стан і перспективи” : Постанова Верховної Ради України від 02.06.99 р. № 705-XIV // *Голос України* від 12.06.99.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України” : Указ Президента України від 06.12.01 р. № 1193/2001 // *Офіційний вісник України*. – 2001. – № 50. – С. 28. – Ст. 2228.
7. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 01.12.05 р. № 3175-XIV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 15. – С. 604. – Ст. 131.
8. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.07 р. № 105/2007 // *Офіційний вісник України*. – 2007. – № 11. – С. 7. – Ст. 389.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року “Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України” : Указ Президента України від 23.04.08 р. № 377/2008 // *Офіційний вісник Президента України*. – 2008. – № 18. – С. 24. – Ст. 570.
10. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // *Відомості Верховної Ради України*. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.92 р. № 2135-XII : за станом на 16.01.12 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
12. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
13. Про внесення змін до Закону України “Про інформацію” : Закон України від 13.01.11 р. № 2938-VI // *Офіційний вісник України*. – 2011. – № 10.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.84 р. № 8073-X : за станом на 16.01.12 р. // *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
15. Про державну статистику : Закон України від 17.09.92 р. № 2614-XII : за станом на 16.01.12 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 43. – Ст. 608.
16. Основи законодавства України про охорону здоров’я від 19.11.92 р. 2801-XII : за станом на 16.01.12 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
17. Про адвокатуру : Закон України від 19.12.92 р. № 2887-XII : за станом на 16.01.2012 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
18. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.93 р. № 3322-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
19. Про нотаріат: Закон України 02.09.93 р. № 3425-XII : за станом на 16.01.2012 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
20. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.93 р. № 3792-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
21. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.94 р. № 3855-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 16. – С. 422. – Ст. 93.
22. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.94 р. №80/94-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 31. Ст. 286.
23. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 85/96-ВР : за станом на 16.01.12 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
24. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.96 р. № 236/96-ВР : за станом на 16.01.12 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
25. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 27 – 28. – Ст.181 : із змінами, внесеними згідно із законами № 2684-III від 13.09.01 р., ВВР, 2002, № 1, ст.3 та № 2289-VI від 01.06.10 р., ВВР, 2010, № 33, ст. 471.

26. Про радіочастотний ресурс України : Закон України від 01.06.00 р. № 1770-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000 р. – № 36. – Ст. 298.
27. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.00 р. № 2121-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.
28. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22.03.01 р. № 2331-III : за станом на 16.01.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 19. – Ст. 94.
29. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
30. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.01 р. № 2210-III : за станом на 16.01.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
31. Про Національну систему конфіденційного зв'язку : Закон України від 10.01.02 р. № 2919-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 15. – Ст. 103.
32. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.02 р. № 374-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – Ст. 89.
33. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 436-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
34. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
35. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.03 р. № 851-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
36. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.03 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
37. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.03 р. № 1280-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
38. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон від 14.09.06 р. № 143-V : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
39. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту та захисту інформації України : Закон України від 23.02.06 р. № 3475-IV : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – С. 1094. – Ст. 258.
40. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – С. 1188. – Ст. 481.
41. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – С. 1491. – Ст. 314.
42. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.01 р. № 2623-III : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.
43. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.04 р. № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 352.
44. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон від 08.09.11 р. № 3715-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 77. – С. 14. – Ст. 2841.
45. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 07.04.11р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – С. 1750. – Ст. 404.
46. Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.97 р. № 1126 : за станом на 16.01.12 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
47. Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.11.98 р. № 1893 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 48. – С. 31.

48. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.02 р. № 1772 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 47. – С. 182. Ст. 2155.

49. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.03 р. № 208 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9. – С. 112. – Ст. 378.

50. Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.04 р. № 326 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 11. – С. 45. – Ст. 665.

51. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10.06.97 р. № 503/97 : за станом на 16.01.12 р. // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – С. 11.

52. Про Регламент Верховної Ради України : Закон від 10.02.10 р. № 1861-VI : за станом на 16.01.12 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14 – 15; – № 16 – 17.

53. Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 31.05.00 р. № 459 : за станом на 16.01.12 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>

~~~~~ * * * ~~~~~